

Лілія Рябовол,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри права та правоохоронної
діяльності

Центральноукраїнського державного
педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: orcid.org/0000-0003-3558-2103

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У ДОКУМЕНТАХ РАДИ ЄВРОПИ

У статті проведено аналіз актів Ради Європи щодо забезпечення захисту прав дитини загалом та в умовах збройних конфліктів зокрема, а також прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо захисту прав дітей і підлітків. Констатовано, що Радою Європи розроблено комплекс конвенцій, резолюцій, рекомендацій, в яких закріплено права дітей та відповідні гарантії, наголошено на необхідності створення умов, сприятливих для набуття дітьми під час збройних конфліктів якісної освіти, а також збереження закладів освіти як цивільних об'єктів, безпечних для учнів і вчителів. Запропоновано розглянути можливість створення єдиного систематизованого акту Ради Європи щодо комплексного захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів і постконфліктних періодів.

Ключові слова: права людини, конвенція, «найвищі інтереси дитини», європейське співтовариство, європейські держави, військові дії, право на освіту, європейські стандарти у сфері прав людини, національне законодавство.

Riabovol L.

Issues of protection of children's rights in the conditions of armed conflicts in Council of Europe documents

The article analyzes the acts of the Council of Europe on ensuring the protection of children's rights in general and in armed conflicts in particular, as well as the case law of the European Court of Human Rights on the protection of the rights of children and adolescents. The relevance and expediency of the study is due to the fact that the rights of the child as a special age group with its psychophysical characteristics and interests need specific protection, and the world is becoming more and more states, including European, in armed conflict. children becomes an urgent need. The purpose of the article is to analyze the documents of the Council of Europe on the protection of children's rights in armed conflicts.

It was established that the Council of Europe has developed a set of documents (conventions, resolutions, recommendations), which enshrines both children's rights and guarantees, emphasizing that violations of children's rights, especially the right to education, have serious negative consequences due to The Council of Europe documents emphasize the need to create conditions conducive to the acquisition of quality education by children during armed conflicts at all levels, as well as the preservation of educational institutions as civilian facilities safe for pupils and teachers. It is stated that the documents of the Council of Europe also emphasize the need to form a culture of respect for children's rights in society, which should be reflected and consolidated at the level of national strategies for the protection of children and their rights; the inadmissibility of violence against children in conflict situations was pointed out; called for an end to the recruitment of children into the armed forces and the demobilization of those children who are already involved in their ranks.

The author proposes to consider the possibility and expediency of creating a single systematized act of the Council of Europe on comprehensive protection of children's rights in armed conflicts and post-conflict periods.

Keywords: human rights, convention, «best interests of the child», European community, European states, military action, right to education, European human rights standards, national legislation.

Постановка проблеми. Забезпечення захисту прав дітей – питання, якому у європейському співтоваристві приділяється особлива увага. Підтвердженням цього є прийняття Радою Європи (РЄ) значного обсягу відповідних актів. Передусім, слід звернутися до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) (1950), відповідно до ст. 1 якої, держави, які підписали й доєдналися до цього

документу, взяли на себе зобов'язання поважати права людини [8], отже, і права дитини як особливої категорії людей, що у зв'язку зі своїми психофізичними особливостями й інтересами потребують специфічного захисту.

В Європейській конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (1980) держави-члени Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, визнали, що надважливе значення під час ухвалення рішень щодо опіки над дитиною має благополуччя дитини, саме тому, «право доступу батьків до дитини є нормальним наслідком права на опіку», констатували, що зростає кількість випадків неправомірного переміщення дітей через міжнародні кордони, а також труднощі у вирішенні відповідних проблем, які постають у зв'язку з цим [3].

Підписанти Європейської конвенції про здійснення прав дітей (1996) виходять з того, «що права та найвищі інтереси дітей мають бути підтримані ... дітям має бути надано можливість здійснювати свої права, зокрема під час розгляду сімейних справ, які стосуються їх». У документі визначено основні (отримувати всю відповідну інформацію, консультацію і мати можливість висловлюватися) й інші можливі процесуальні права, якими дитина наділяється і може використовувати у процесі судового розгляду справи щодо неї [4].

У Європейській соціальній хартії (переглянутій) (1996) до відповідних принципів державної політики віднесено й те, що діти і підлітки мають право: на особливий захист від фізичних і моральних ризиків, на які вони наражаються, і зокрема від тих ризиків, що прямо або опосередковано впливають з виконуваної ними роботи; на належний соціальний, правовий та економічний захист. Ці положення деталізовано у ст. 7 ч. II цієї Конвенції, назва якої – «Право дітей та підлітків на захист». Доєднавшись до цього документу, сторони взяли на себе зобов'язання забезпечити ефективне здійснення права дітей та підлітків на захист шляхом закріплення на законодавчому рівні комплексу визначених заходів, зокрема «встановити, що мінімальний вік прийняття на роботу становить 15 років, за винятком дітей, які залучаються до виконання робіт, визнаних легкими роботами, які не завдають шкоди здоров'ю дітей, їхній моралі або освіті» [6].

У Конвенції про контакт з дітьми (ETS № 192) (2003) РЄ виходить з того, що обов'язково мають «враховуватися найвищі інтереси дитини», відповідно, держави-підписанти цієї Конвенції повинні: здійснювати заходи з надання допомоги дітям у справах щодо контакту з батьками й іншими особами, які мають з дітьми сімейні зв'язки; «заохочувати судові органи частіше використовувати транскордонні контакти», якщо діти і батьки, а також інші особи, які мають з дітьми сімейні зв'язки, проживають у різних державах [9].

На задоволення найвищих інтересів дитини спрямована і Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) (2008). Відповідність саме цьому критерію – задоволення найвищих інтересів дитини, а також забезпечення дитини стабільними й гармонійними домашніми умовами має враховуватися компетентним органом під час прийняття рішення про усиновлення [5].

У Рекомендації № R (87) 6 Комітету міністрів державам-членам «Про прийомні сім'ї» (1987) цей орган РЄ виходить з того, що «покращення ситуації з прийомними батьками може позитивно вплинути на добробут дітей» і визначає принципи відповідної державної політики, серед яких і закріплення на рівні національного законодавства системи контролю за прийомними батьками з метою гарантування усіх моральних і матеріальних умов, необхідних для належного розвитку дитини (зокрема, особисті якості прийомних батьків, їхні житлові умови) [15].

У Резолюції 1530 (2007) «Про дітей-жертв: ліквідація всіх форм насильства, експлуатації та зловживань» ПАРЄ підкреслює, що надає велике значення питанню захисту прав дітей як категорії осіб, які потребують особливого захисту від будь-яких форм насилля, їм має надаватися адекватний правовий захист. У цьому напрямі ПАРЄ пропонує парламентам держав-членів РЄ: розвивати національні стратегії щодо захисту прав дітей; переглянути існуючу правову базу щодо забезпечення більш ефективного захисту дітей від усіх форм насильства, експлуатації та жорстокості, передбачити криміналізацію будь-яких посягань на тіло і психіку і, відповідно, дієві покарання; гармонізувати ці положення для того, щоб створити загальне для всіх країн законодавство щодо захисту прав дітей, зокрема щодо визначення складів кримінальних правопорушень щодо дітей [14].

На реалізацію інтересів дитини спрямовані і такі акти РЄ, як: Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987), Конвенція про кіберзлочинність (2001), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2007) тощо.

Загалом, РЄ у своїх актах систематично акцентує на необхідність забезпечення прав та інтересів дітей, створення належних умов для реалізації дітьми своїх прав. Слід зазначити, що особливого захисту потребують права дітей в умовах збройних конфліктів. Щодо тих держав-підписантів, які перебувають у таких умовах, дія перелічених вище документів очевидно не припиняється. У сучасному світі наразі все більше держав, у тому числі європейських, які перебувають у збройних конфліктах, відтак, актуальність проблематики забезпечення захисту прав дітей саме у таких умовах, зокрема забезпечення на рівні документів Ради Європи, не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені активно розробляють різні аспекти проблематики, окресленої темою статті. Так, Н. В. Степаненко провела дисертаційне дослідження «Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз» (2021), зокрема вивчила питання форм і методів діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення прав і свобод дитини в умовах гібридної війни на Донбасі в контексті загальноєвропейських міжнародних стандартів, а також міжнародний досвід правового забезпечення реалізації прав захисту дітей в умовах воєнних дій і збройних конфліктів [16]. У дисертації О. В. Шевченко-Бітенської «Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства» (2015) зазначено, що Радою Європи наразі не розроблено спеціального документу (єдиного систематизованого акту) про захист дітей (усіх їхніх прав) від насильства під час збройних конфліктів. Існують акти, які стосуються окремих аспектів цієї проблеми, захисту окремих прав дітей у таких умовах. У статті М. О. Стефанчука досліджено проблему захисту суб'єктивних цивільних прав дітей, зокрема права дитини на особливий захист і піклування, в умовах збройних конфліктів у контексті адаптації законодавства України до стандартів ЄС. Як справедливо зазначає згаданий вчений, «Розв'язання проблеми дітей у збройних конфліктах є одним з основних пріоритетів правозахисної стратегії Європейського Союзу» [17, с. 104]. Висвітлюючи питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану/збройних конфліктів до норм міжнародного гуманітарного права, у тому числі актів Ради Європи, зверталися К. В. Бориченко (в контексті соціального захисту сімей з дітьми), Н. В. Коломoeць (щодо особливостей адміністративно-правового захисту дітей), Н. М. Крестовська, С. О. Магда, О. Г. Турченко та інші. У зв'язку зі своєю актуальністю проблематика міжнародно-правового захисту прав дітей продовжує притягувати науковий інтерес. Наразі більш глибокого вивчення потребує питання захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів саме у документах Ради Європи, чим і зумовлено мету нашої статті.

Мета статті – провести аналіз документів Ради Європи щодо забезпечення захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Документі Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЕ (Нарада з безпеки і співробітництва в Європі) (1990) (після 1995 року – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)) зазначено, що однією з основоположних цілей врядування є захист та заохочення прав людини та основоположних свобод, що наразі закладає основи свободи, справедливості й миру. У цьому документі акцентовано, що держави-учасниці: визнають права дитини – громадянські права та особисті свободи, економічні, соціальні й культурні права, а також право дитини на особливий захист від усіх видів насильства й експлуатації (п. 13); погоджуються заохочувати створення у своїх країнах умов для здобуття освіти особами з інших держав-учасниць (п. 14) [2], що можливо розглядати і як заклик до створення умов для набуття освіти переміщеними особами з тих держав-членів, які охоплені збройними конфліктами.

У Керівних принципах політики РЄ щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства акцентовано, що: необхідно створити культуру поваги до прав дитини; національні стратегії мають передбачати якісні зміни у сприйманні суспільством дітей і дитинства, насильства щодо дітей, сприяти у підвищенні ефективності захисту дітей. Умовами досягнення цієї мети є: усвідомлення суспільством, що права дитини – важливі, а насильство над дітьми має негативні наслідки; встановлення зв'язків між різними службами, покликаними діяти у відповідній сфері; зміни економічних і соціальних умови, асоційованих із насильством [7].

В Стратегії РЄ з прав дитини (2016–2021) зазначено, що насильство щодо дітей в умовах конфлікту є неприпустимим, адже, у зв'язку з цим, діти отримують фізичні й психологічні травми, вплив яких продовжують відчувати і в постконфліктний період, тому, реабілітація дітей та молоді, відновлення їхньої довіри є важливим завданням, яке потребує вирішення (п. 16) [19].

У Резолюції 1215 (2000) «Про заходи проти набору у збройні сили дітей та їх участі у збройних конфліктах» у рамках розробки політики з надання допомоги країнам, охопленим конфліктами, Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЕ) закликала: припинити набір дітей у збройні сили й демобілізува-

ти дітей, які вже залучені до їх лав; забезпечити проведення заходів фізичної, психологічної та соціальної реабілітації дітей; сприяти їх поверненню до цивільного життя, особливо, щодо реалізації права на освіту [11]. У цьому контексті не можна не погодитися із Н. В. Степаненко у тому, що «Використання дітей як учасників збройних конфліктів в умовах демократичних трансформацій є найжахливішим проявом дегуманізації, коли порушуються невід’ємні права людини відносно дітей – найбільш уразливих членів суспільства» [16, с. 179–180].

Одним з основних прав дітей, враховуючи інтереси і потреби розвитку цієї вікової категорії, є право на освіту. В умовах збройних конфліктів ускладнюється забезпечення умов для реалізації прав дітей, зокрема і права на освіту. Як зазначено у тематичному звіті Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ в Україні «Вплив конфлікту на навчальні заклади та доступ дітей до освіти на Сході України» (січень 2015 – березень 2020), бойові дії уздовж лінії зіткнення становлять загрозу для фізичного і психічного здоров’я дітей і співробітників освітньої сфери. СММ констатує, що в умовах конфлікту припинено функціонування багатьох закладів освіти, у зв’язку з чим багато дітей змушені перетинати лінію зіткнення, щоб потрапити на заняття, або переходити на дистанційне навчання в інші заклади освіти. СММ рекомендує, щоб сторони здійснили заходи для убезпечення освітнього середовища, а також для збереження закладів освіти як цивільних об’єктів [1, с. 4]. У цьому контексті можемо звернутися до Рекомендації 1459 (2000) «Про план дій в інтересах дітей Косово». Виходячи з того, що в умовах збройних конфліктів діти страждають, у цьому документі ПАРЄ звертається до всіх держав-членів РЄ та інших зацікавлених організацій (ЮНІСЕФ, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, тощо) із закликом здійснювати невідкладні заходи щодо покращення становища дітей. Щодо реалізації права на освіту ПАРЄ рекомендує: прискорити відновлення зруйнованих/пошкоджених шкільних об’єктів; забезпечити доступ до освіти, навчальних приміщень і місць відпочинку, реалізувати програми продовженого дня, розвивати мережу дошкільних установ; оптимізувати процес набуття дошкільної та початкової освіти; полегшувати доступ до навчання шляхом забезпечення організованої доставки дітей у школи; забезпечувати підготовку вчителів, здатних навчати своїх учнів терпимості щодо інших народів, цінностей мирного часу, демократичним стандартам, забезпечувати школи відповідними навчальними матеріалами [13].

Захист прав дітей і підлітків – важливий напрям діяльності Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Ним накопичено прецедентну практику щодо захисту права дітей і підлітків на життя (стаття 2 ЄКПЛ), приватність (стаття 8 ЄКПЛ), щодо заборони катувань (стаття 3 ЄКПЛ), свободи релігії (стаття 9 ЄКПЛ) тощо. До прикладу, у справі *Kayaak v. Turkey* (2012) ЄСПЛ розглянув випадок смерті неповнолітніх внаслідок насильства з боку учнів у приміщенні школи. ЄСПЛ підтверджено, що держава порушила позитивні зобов’язання щодо права на життя, і зроблено висновок, що діти є особливо вразливими, у зв’язку з чим, від державних органів вимагається здійснення специфічних заходів для усунення ризиків життю і здоров’ю дітей, зокрема, забезпечення належного контролю та охорони шкільних приміщень. У справі *V.K. v. Russia* (2017) ЄСПЛ розглянуто ситуацію щодо порушення статті 3 ЄСПЛ «Заборона катування». Так, у закладі дошкільної освіти до дитини віком 4 роки вихователі застосовували такі «виховні» заходи, як: заклеювання ротика скотчем, примусовий прийом антибіотиків без призначення лікаря або згоди батьків, ізоляція у темному приміщенні. Спроби батьків ініціювати кримінальне провадження за цими фактами не були ефективними. ЄСПЛ у цій справі визнав порушення державою статті 3 ЄКПЛ як у матеріальному (факт знущань було визнано як поведженням, що принижує гідність), так і в процесуальному розумінні, оскільки держава не виконала позитивні зобов’язання щодо належного розслідування таких випадків [18, с. 258, 259].

У зв’язку з європейською інтеграцією нашої держави актуальною є імплементація положень актів РЄ про забезпечення прав дітей загалом та в умовах збройних конфліктів зокрема. Це прямо передбачено стратегічним програмним документом «План дій Ради Європи для України на 2018–2021 рр.». Так, йдеться про співпрацю нашої держави та РЄ. Україна наразі зобов’язується узгодити національне законодавство, інституції та практику з принципами верховенства права й демократії, європейськими стандартами у сфері прав людини, зокрема щодо запобігання насильству проти дітей і сприяння правам дитини, а РЄ береться підтримувати Україну у виконанні її зобов’язань [10].

Удосконалення системи забезпечення прав та свобод людини, у тому числі дитини, з урахуванням міжнародних, зокрема європейських, стандартів у цій сфері, є стратегічним напрямом вітчизняної державної політики. Так, у Національній стратегії у сфері прав людини (2021) визначено основні проблеми у цій сфері й відповідні напрями, у рамках кожного з яких сформовано стратегічну ціль, завдання та очікувані результати. У рамках нашого дослідження зосередимо увагу на стратегічні напрями, окреслені у § 17 «За-

безпечення права на освіту» і § 18 «Забезпечення прав дитини». Стратегічна ціль у напрямі § 17 – забезпечення рівного доступу кожного до якісної освіти, яка має здобуватися в умовах безпечного освітнього середовища, одне з відповідних завдань – «забезпечення функціонування безпечного освітнього середовища у закладах освіти». Стратегічна ціль у напрямку § 18 – забезпечення і захист прав дітей в Україні відповідно до міжнародних, у тому числі європейських, стандартів. Серед завдань: створення ефективної системи запобігання і протидії порушенням прав дітей, насильству щодо дітей; удосконалення законодавства у сфері охорони дитинства, запобігання і протидії насильству щодо дітей, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів; створення умов для недопущення участі дітей у збройних конфліктах, розроблення механізмів надання пільг і соціальних гарантій дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій [12].

Висновки. Отже, Рада Європи надає велике значення забезпеченню прав і свобод дітей загалом та в умовах збройних конфліктів зокрема. Цією організацією розроблено комплекс документів, в яких закріплено як права дітей, так і відповідні гарантії, акцентовано, що порушення прав дітей, особливо права на освіту, має серйозні негативні наслідки. Саме тому, у документах РЄ наголошено на необхідність створення умов, сприятливих для набуття дітьми під час збройних конфліктів якісної освіти на всіх рівнях, а також збереження закладів освіти як цивільних об'єктів, безпечних для учнів і вчителів. Разом з тим, на наш погляд, доцільно розглянути можливість створення систематизованого акту РЄ щодо комплексного захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів і постконфліктних періодів.

Список використаних джерел

1. Вплив конфлікту на навчальні заклади та доступ дітей до освіти на Сході України (січень 2015 – березень 2020) : Тематичний звіт Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні. URL: <http://surl.li/cazse>
2. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ : Міжнародний документ від 29.06.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text (дата звернення: 17.05.2022)
3. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми : Рада Європи; Конвенція від 20.05.1980. URL: <http://surl.li/caujn> (дата звернення: 18.05.2022)
4. Європейська Конвенція про здійснення прав дітей : Рада Європи; Конвенція від 25.06.1996. URL: <http://surl.li/bwrnl> (дата звернення: 18.05.2022)
5. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) : Рада Європи; Конвенція від 27.11.2008. URL: <http://surl.li/cazas> (дата звернення: 17.05.2022)
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Рада Європи; Конвенція від 03.05.1996. URL: <http://surl.li/xapo> (дата звернення: 19.05.2022)
7. Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства : Додаток до Рекомендації CM/Rec (2009) 10 Комітету міністрів. URL: <https://rm.coe.int/168046eb82> (дата звернення: 15.05.2022)
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами): Рада Європи; Конвенція від 04.11.1950. URL: <http://surl.li/bwrkw> (дата звернення: 20.05.2022)
9. Конвенції про контакт з дітьми (ETS № 192) : Рада Європи; Конвенція від 15.05.2003. URL: <http://surl.li/caynd> (дата звернення: 19.05.2022)
10. План дій Ради Європи для України на 2018-2021 рр. : Рада Європи; GR-DEM (2017) 18 від 21.02.2018. URL: <http://surl.li/yfqe> (дата звернення: 15.05.2022)
11. Про заходи проти набору у збройні сили дітей та їх участі у збройних конфліктах : Резолюція ПАРЕ 1215 (2000). URL: <http://surl.li/bwrqg> (дата звернення: 16.05.2022)
12. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <http://surl.li/bwuiz> (дата звернення: 19.05.2022)
13. Про план дій в інтересах дітей Косово : Рекомендація ПАРЕ 1459 (2000). URL: <http://surl.li/bwrtj> (дата звернення: 16.05.2022)
14. Резолюція 1530 (2007) про дітей-жертв: ліквідація всіх форм насильства, експлуатації та зловживань : Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту прав дитини / Г. Янова. К. : ПП «Видавництво «Сучасний письменник», 2015. С. 300-303. URL: <http://surl.li/tups> (дата звернення: 19.05.2022)
15. Резолюція 1530 (2007) про дітей-жертв: ліквідація всіх форм насильства, експлуатації та зловживань : Міжнародне та національне законодавство у сфері захисту прав дитини / Г. Янова. К. : ПП «Видавництво «Сучасний письменник», 2015. С. 300-303. URL: <http://surl.li/tups> (дата звернення: 19.05.2022)

16. Рекомендація № R (87) 6 Комітету міністрів державам-членам «Про прийомні сім'ї» : Комітет міністрів Ради Європи; Міжнародний документ від 20.03.1987. URL: <http://surl.li/cayuv> (дата звернення: 19.05.2022)
17. Степаненко Н. В. Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз : дис. ... докт. філософ. зі спеціальності 081 Право. Київ, 2021. 264 с.
18. Стефанчук М. О. Захист суб'єктивних цивільних прав дітей в умовах збройних конфліктів через призму адаптації законодавства України до стандартів ЄС (проблеми пріоритетів та термінології). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 45. Том 1. С. 101-105.
19. Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. / 2-ге вид., змінене. Харків : Право, 2019. 392 с.
20. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021) (неофіційний переклад). URL: <http://surl.li/bwrvt> (дата звернення: 19.05.2022)
21. Шевченко-Бітенська О. В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2015. 210 с.

References

1. *Vplyv konfliktu na navchalni zaklady ta dostup ditei do osvity na Skhodi Ukrainy (sichen 2015 – berezen 2020) [The impact of the conflict on educational institutions and children's access to education in eastern Ukraine (January 2015 – March 2020)]*: Tematychnyi zvit Spetsialnoi monitorynhovoi misii OBSIe v Ukraini. Retrieved from <http://surl.li/cazse> [in Ukrainian].
2. *Dokument Kopenhahenskoj narady Konferentsii shchodo liudskoho vymiru NBSIe [Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE]*: Mizhnarodnyi dokument vid 29.06.1990. Retrieved from <http://surl.li/cbalz> [in Ukrainian].
3. *Yevropeyska konventsija pro vyznannya ta vykonannya rishen stosovno opiky nad ditmy ta pro ponovlennya opiky nad ditmy [European Convention on the Recognition and Enforcement of Decisions Concerning Custody of Children and on the Renewal of Custody of Children]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 20.05.1980. Retrieved from <http://surl.li/cayjn> [in Ukrainian].
4. *Yevropeyska konventsija pro zdiysnennya prav ditej [European Convention on the Exercise of Children's Rights]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 25.06.1996. Retrieved from <http://surl.li/bwrnl> [in Ukrainian].
5. *Yevropeyska konventsija pro usynovlennya ditej (perehlyanuta) [European Convention on the Adoption of Children (revised)]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 27.11.2008. Retrieved from <http://surl.li/cazaz> [in Ukrainian].
6. *Yevropeiska Sotsialna Hartiia perehlyanuta [European Social Charter (revised)]*. Rada Yevropy. Konventsija vid 03.05.1996.
7. *Yevropeyska sotsialna khartiya (perehlyanuta) [European Social Charter (revised)]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 03.05.1996. Retrieved from <http://surl.li/xano> [in Ukrainian].
8. *Kerivni pryntsyipy polityky Rady Yevropy shchodo kompleksnykh natsional'nykh stratehiy iz zakhystu ditej vid nasyt'stva [Guidelines for Council of Europe Policy on Integrated National Strategies for the Protection of Children from Violence]*: Dodatok do Rekomendatsiyi SM/Rec (2009) 10 Komitetu ministriv. Retrieved from <https://rm.coe.int/168046eb82> [in Ukrainian].
9. *Konventsija pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with protocols)]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 04.11.1950. Retrieved from <http://surl.li/bwrkw> [in Ukrainian].
10. *Konventsii pro kontakt z dit'my (ETS № 192) [Convention on Contact with Children (ETS № 192)]*: Rada Yevropy; Konventsija vid 15.05.2003. Retrieved from <http://surl.li/caynd> [in Ukrainian].
11. *Plan diy Rady Yevropy dlya Ukrayiny na 2018-2021 rr. [Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2021]*: Rada Yevropy; GR-DEM(2017)18 vid 21.02.2018. Retrieved from <http://surl.li/yfqe> [in Ukrainian].
12. *Pro zakhody proty naboru u zbroyni syly ditej ta yikh uchasti u zbroynnykh konfliktakh [On measures against the recruitment of children and their involvement in armed conflict]*: Rezolyutsiya PARYE 1215 (2000). Retrieved from <http://surl.li/bwrqr> [in Ukrainian].
13. *Pro Natsionalnu stratehiyu u sferi prav lyudyny [On the National Strategy in the Sphere of Human Rights]*: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24.03.2021 №119/2021. Retrieved from <http://surl.li/bwuz> [in Ukrainian].

14. *Pro plan diy v interesakh ditey Kosovo [On the Kosovo Children's Action Plan]: Rekomendatsiya PARYE 1459 (2000)*. Retrieved from <http://surl.li/bwrtj> [in Ukrainian].
15. *Rezolyutsiya 1530 (2007) pro ditey-zhertv: likvidatsiya vsikh form nasyt'stva, ekspluatatsiyi ta zlovzhyvan [Resolution 1530 (2007) on child victims: the elimination of all forms of violence, exploitation and abuse]: Mizhnarodne ta natsionalne zakonodavstvo u sferi zakhystu prav dytyny / H. Yanova*. Kyiv: Vydavnytstvo «Suchasnyy pysmennyk», 300-303. Retrieved from <http://surl.li/tups> [in Ukrainian].
16. *Rekomendatsiya № R (87) 6 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam «Pro pryomni simyi» [Recommendation № R (87) 6 of the Committee of Ministers to member states «On foster families»]: Komitet ministriv Rady Yevropy; Mizhnarodnyy dokument vid 20.03.1987*. Retrieved from <http://surl.li/cayuv> [in Ukrainian].
17. Stepanenko, N. V. (2021). *Zakhyst ta zabezpechennya prav dytyny v umovakh viyskovykh diy na Donbasi [Protection and provision of childrens rights in the conditions of military actions in Donbass]: teoretyko-pravovyy analiz : dys. ... dokt. filosof. zi spetsial'nosti 081 Pravo*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Stefanchuk, M. O. (2017). *Zakhyst subyektivnykh tsyvilnykh prav ditey v umovakh zbroynykh konfliktiv cherez pryzmu adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayiny do standartiv YES (problemy priorytetiv ta terminolohiyi) [Stefanchuk MO Protection of subjective civil rights of children in armed conflicts through the prism of adaptation of Ukrainian legislation to EU standards (problems of priorities and terminology)]. Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. The series of LAW. Vypusk 45. Tom 1, 101-105* [in Ukrainian].
19. Steshenko, V. M. (2019). *Pravovyy zakhyst prav ditey ta pidlitkiv i bezpechnyy informatsiyyny prostir [Legal protection of the rights of children and adolescents and safe information space]: navch. posib. / 2-he vyd., zminene*. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
20. *Stratehiya Rady Yevropy z prav dytyny (2016-2021) [Council of Europe Strategy on the Rights of the Child (2016-2021)] (neofitsiyyny pereklad)*. URL: <http://surl.li/bwrvt> [in Ukrainian].
21. Shevchenko-Bitenska, O. V. (2015). *Pravovi mekhanizmu Rady Yevropy u sferi zakhystu ditey vid nasyt'stva [Legal mechanisms of the Council of Europe in the field of protection of children from violence]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.11*. Odesa. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.09.2022.